

СТАНОВИЩЕ

от доц. д-р Добринка Парушева, ПУ “Паисий Хилендарски”, ФИФ, Катедра Етнология /
Институт за балканистика с Център по тракология, БАН

за дисертационен труд на тема *Идентичности на границата. Чами и помаци в националните политики на балканските държави (1920-1990)* за присъждане на образователната и научна степен *доктор* на Яна Стефанова Берова

Несъмнено темите за идентичността на чамите и на помаците и влиянието на националните политики на заинтересуваните балкански държави върху тяхното конструиране и динамика са изключително интересни за изследователите в полето на хуманитарните и социалните науки. Свидетелство за този интерес са вече наличните проучвания във връзка с едната или другата общност. Разглеждането на двете общности и политиките към тях в сравнителен план е новост и същевременно предизвикателство, особено когато става дума за млад учен в процес на изграждане. Споделеното мнение е в основата на моя прочит на предложената дисертация.

Текстът на Яна Берова *Идентичности на границата. Чами и помаци в националните политики на балканските държави (1920-1990)* има за цел да проследи влиянието на политиките на балканските държави върху динамиката на процеса на конструиране на идентичността на двете гранични общности (срв. с. 10; с. 16). Дисертацията се състои от увод, пет глави, заключение и библиография, към които са приложени две карти и две снимки, с общ обем от 286 страници.

Първата глава (с. 16-26) се спира накратко на методите, понятията и историографията по темата. Под понятия тук авторката има предвид предимно названията и самоназванията на двете общности, които са обект на изследване. Останалите понятия от значение за развитието на дискусиата – *идентичност, нация, национализъм* – са разгледани подробно във втора глава (с. 27-67). Във връзка с това разделение възникват два въпроса: защо е необходимо в две глави да се отдели внимание на използвания понятиен апарат и дали „главните герои“ във втората глава трябва да бъдат разглеждани толкова обстойно. Вторият въпрос касае *нация* и *национализъм*, а не *идентичност*, във връзка с която, от друга страна, бих оценила разграничаването на

индивидуална и колективна идентичност. Защото именно за колективни, общностни идентичности и тяхната динамика става въпрос в случая с чамите и помаците.

Дискусията на понятията в две глави, последвани от трета, която се занимава с националните идеологии като основа за политиките към чами и помаци (с. 68-120) и също звучи до голяма степен теоретично, поне в началото, води до натежаване на теорията. Една от причините е, че тя е представена доста подробно (и на места доста объркано), но след това твърде малко е използвана като основа за съгласие или критика при дискусията на конкретните въпроси. Нещо повече, на места има досадни повторения: най-фрапантно е доста дългото повторение на текст във втора (с. 52-54) и в трета глава (с. 69-73).

Четвъртата и петата глава вече поставят в центъра на вниманието обекта на изследването. В четвъртата (с. 121-189) фокусът е върху динамиката на идентичността на чамите и помаците в зависимост от прилаганите политики в периода от края на Първата до края на Втората световна война, а петата (с. 190-251) разглежда същите идентичности в периода на противопоставянето на двата световни лагера до 1990 г., като авторката се спира накратко и на съвременното развитие. Изборът на хронологически подход в организацията на текста е напълно оправдан, тъй като се дискутират политики, а те в много голяма степен зависят от конкретния исторически контекст. Струва ми се, че едно вътрешно разграничаване, дори формално, на наратива за чами и помаци би довело до по-голяма яснота на изложението и до избягване на някои повторения. Разглеждането на двете общности поотделно, по еднакъв модел (например, политиката на гръцката държава и после политиката на албанската/българската държава, ролята на Турция и т.н.) би помогнало за по-ясно открояване на основните институционални актьори във всеки от двата случая, техните цели и роли, политики и практики, а това би било добра основа за експлицитни сравнения в края на всяка глава, а също и в общото заключение.

Дисертацията на Яна Берова предлага богатство от данни, извлечени от архивни и публикувани документи, дискутирани в многобройни публикации. Изборът обект на изследването да бъдат държавните политики и тяхното инструментализиране и влияние върху процеса на конструиране на идентичността на чамите и помаците оправдава използването на историко-сравнителния метод напълно. Този избор позволява и аргументирането на липса на терен в един от двата случая, които са обект на изследване. От друга страна, представеният текст и по-конкретно четвъртата и петата глава предлага едно смесване на разказ за институционални политики и лични истории, без това да е

анализирано изрично. (Оставям настрана факта, че на места използваните цитати на респонденти, например на с. 224 и с. 225, стоят изолирани от текста.) Използването на извадки от интервюта в текст за държавни политики задължително изисква, според мен, обосновка. Поради това си позволявам да отправя към авторката следния въпрос: в разговорите с респондентите търсено ли е отношението им към политиките спрямо тях, доколко и по какъв начин? Поставянето на този въпрос би било излишно, ако към текста на дисертацията имаше приложени (части от) интервюта или ако в началото на текста беше пояснено какви са били целите на тези интервюта и посоката на задаваните въпроси.

Нека накрая споделя и мнението си, че целият текст има нужда от стилистична и граматическа редакция; библиографията също би спечелила от допълнителен прочит и отстраняване на повторения и някои грешки (като Миша, Г. вместо правилното Глени, М., например, или недостатъчно ясното посочване на *Преплетените истории на Балканите*, том 1 и съставлящите го студии на Везенков, Даскалов и Маринов и т.н.).

Както заявих в началото, моят прочит на изследването на Яна Берова се основава на разбирането ми за трудността на задачата, особено когато тя е поета от млад изследовател. Основният принос на предложения текст е в сравнението между два случая – на чамите в Северен Епир и на помаците в Западна Тракия. Може да се каже, че авторката отваря една полезна страница от сравнителното изследване на националните политики и тяхното влияние върху конструирането и динамиката на общностните идентичности на Балканите. Независимо от посочените слабости и направените препоръки, предложеният дисертационен труд отговаря на изискванията за придобиване на образователната и научна степен доктор. Представеният Автореферат отразява коректно съдържанието на дисертацията и приносите на докторантката. Приложеният списък с публикации свидетелства, че тя има шест публикации (три от тях под печат), които са по темата на доктората.

Поради това давам положителна оценка на представената дисертация и предлагам на почитаемото научно жури при успешна защита да присъди на Яна Стефанова Берова образователната и научна степен *доктор* в професионално направление 3.1. Социология, антропология и науки за културата.

17 април 2017

Пловдив

Д. Парушева